

5. HAFTA

AIT181 ve AIT281

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ I

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Arastırma Merkezi

5. Haftanın Konuları (İçerik)

Birinci Dünya Savaşı (1914- 1918)

Dünya ülkelerinin büyük bir bölümünü etkileyen I. Dünya Savaşı'nın Türk tarihi açısından da büyük bir önemi vardır. Çünkü buna bağlı olarak iki büyük olay gerçekleşmiştir:

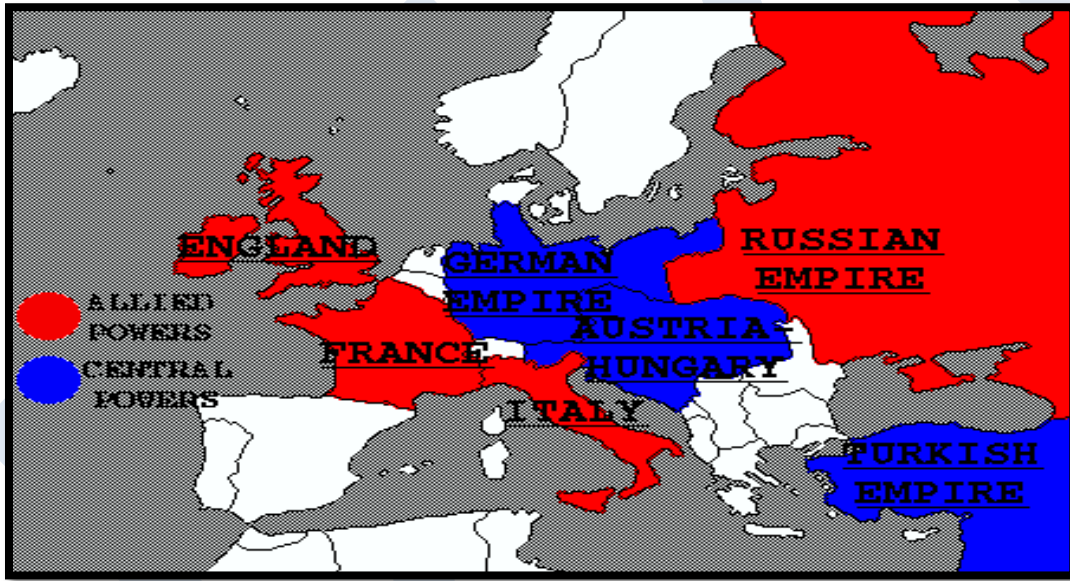
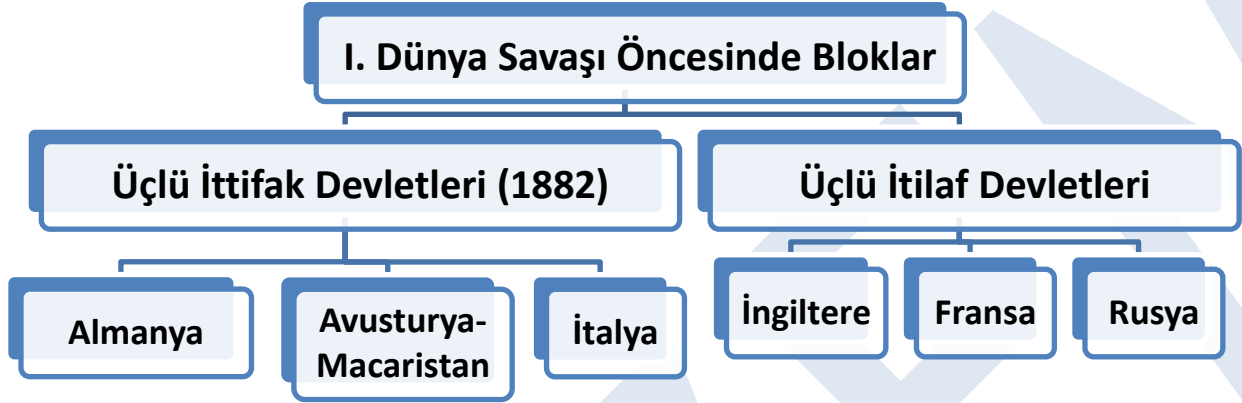
- Yüzyılların eseri, fakat son yüzyılda durmaksızın gerileyen, bütün ıslahat çabalarına rağmen güçlenemeyen Osmanlı idaresi tarihe karışmıştır.
- Türklüğün bütün olumsuz şartlara rağmen başardığı Milli Mücadele sonucunda Türk Devleti Anadolu'da varlığını kanıtlamıştır.

Savaşın ortaya çıkışı ve olayların bütün dünya devletlerini etkilemesi Osmanlı'nın da bu savaşa dahil olması tarihsel bir gelişimin sonucudur. Savaşın tohumları daha 19. Yüzyılda atılmaya başlanmıştır. I. Dünya Savaşı, Fransız Devrimi ve sonrasında 25 yıl süren İhtilal savaşlarının getirdiği politik, sosyal ve ekonomik gelişmelerin doğal bir sonucudur. Liberalizm hareketleri sadece ülke sınırları içinde cereyan eden bir olay olarak kalmayıp, uluslar arası ilişkilerde yeni çatışma noktaları ortaya çıkarmıştır. Milliyetçilik fikirleri ise Liberalizmden daha etkili olmuş, İtalyan ve Alman siyasi birliklerinin kurulması ötesinde Balkanlarda milli duyguları da harekete geçirmiştir. 1870 sonrasında Balkanlar Avrupa diplomasinin faaliyet alanı haline gelmiş; 1908-1909 Bosna- Hersek buhranı, ardından 1912-13 Balkan Savaşları I. Dünya Savaşının patlak vermesinde hazırlayıcı bir rol oynamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın Nedenleri

1. Siyasi birliklerini geç tamamlayan Almanya ve İtalya'nın sömürgeci devletlere katılarak dünyadaki güçler dengesini bozmaları. Bu durumdan mevcut sömürgeci devletler olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın rahatsız olmaları.
2. İngiltere ile Almanya arasında hammadde ve pazar bulma arayışından kaynaklanan ekonomik rekabet,
3. Fransa'nın 1870'lerde Almanya'ya kaptırmış olduğu, zengin demir ve çelik yataklarının bulunduğu Alsace – Lorraine (Alsas Loren) bölgesini geri almak istemesi,
4. Rusya'nın Balkanlarda Panslavizm, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ise Pancermenizm politikası gütmesi. (Avusturya ve Almanya Germen ırkına; Rusya ve Sırbistan ise Slav ırkına mensup devletlerdir.)
5. Milliyetçilik akımı,
6. Sömürgecilik yarışının yol açtığı bloklaşma ve silahlanma.

* I. Dünya Savaşı'nın temel nedeni sömürgeci devletlerin dünyayı paylaşma rekabetidir. Rekabetin en büyüğü ise Almanya ve İngiltere arasında yaşanmıştır.

Şekil 1. I. Dünya Savaşı Öncesinde Avrupa Devletleri ve Sınırları

Savaşın Başlaması ve Yayılması

Avrupa büyük devletlerinin hepsi 1914 yılına gelindiğinde, savaşı amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak görüyorlardı. Ancak bütün devletlerin savaşa hazır olması, gelişmiş silahlarının bulunması, devletlerin hiçbirine savaşı başlatma

cesareti vermiyordu. Avusturya – Macaristan İmparatorluğu veliahdı olan Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi, dünya haritasının yeniden çizileceği bir savaşın başlamasının kıvılcımı oldu. Bu olayın üzerine Avusturya–Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş ilan etti. Almanya'nın Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa girmesiyle savaş tam anlamıyla başlamış oldu.

Şekil 2. Avusturya–Macaristan İmparatoru veliahdı Franz Ferdinand

Savaşın Başladığı Sırada Osmanlı İmparatorluğu

XX. yüzyıl başlarında itibaren Osmanlı Devlet adamları dünyanın iki kutba ayrıldığını görüyor ve bu ortamda tek başlarına kalmak istemiyorlardı. Bu nedenle ittifak girişimlerinde bulunuldu. Bu girişimlerde ilk olarak İtilaf zümresinin tercih edildiğini görüyoruz. Ancak Osmanlı Devleti'nin Londra ve Paris nezdindeki girişimleri sonuçsuz kalınca Osmanlı Devleti Almanya'nın kucağına itilmiş oldu. İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'ni yanlarına almamışlardı ama onun karşı bloğa da girmesini istemiyorlardı. Onlar güçsüz olan Osmanlı'nın savaşta kendilerine ağır bir kambur teşkil edeceğini düşünerek tarafsız kalmasını savunuyorlardı. Ayrıca

Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri için savaştan sonra paylaşılacak olan bir pastaydı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ni müttefik olarak almak istememişlerdi.

Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni zorunlu olarak Almanya'ya yaklaştırdı. 2 Ağustos 1914'de Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması imzalandı.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Katılma Nedenleri;

1. Daha önce kaybedilen Makedonya, Batı Trakya, Ege Adaları, Trablusgarp, Bosna-Hersek, Mısır, Kıbrıs, Evliye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum), Oniki Ada topraklarını geri almak,
2. Pan-Türkizm (Turancılık) idealini gerçekleştirmek,
3. Osmanlı Devleti'nin eski gücüne kavuşturmak,
4. İngiltere ve Frans'nın Osmanlı'ya karşı izledikleri iki yüzlü politika,
5. İttihat Terakki Cemiyeti'nin Almanya'ya duyduğu yakınlık ve savaşı Almanya'nın kazanacağına inanılması,

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni Savaşa Sokma Amaçları;

1. Osmanlı Devleti'nin stratejik konumundan yararlanmak,
2. Açılacak yeni cephelerle üzerindeki ağır yükü hafifletmek,
3. Osmanlı padişahının halifelik konumundan yararlanmak ve buna bağlı olarak İngiliz sömürge bölgelerinde yaşayan Müslümanları ayaklandırmak,
4. Osmanlı Devleti'nin askeri gücü ile Alman tekniğini birleştirmek,
5. Boğazları kontrolleri altında tutarak Rusya'ya yapılabilecek yardımları engellemek,
6. Süveyş Kanalı'nı ele geçirerek İngilizlerin sömürgeleriyle olan bağlantılarını kesmek.

7. Musul- Kerkük petrollerinden yararlanmak.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi

Osmanlı Devleti Almanya ile imzaladığı ittifaka rağmen savaşın ilk haftalarında çekimser bir tavır sergiledi. Halbuki anlaşmaya göre Almanya ile Rusya arasında savaş başlar başlamaz Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi gerekiyordu. Oysa Osmanlı Devleti genel seferberlik kararı almış, Meclis-i Mebusan kapatılmış ve iki gün sonra da tarafsızlığını ilan etmişti. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini istemeyen İtilaf devletleri de, tarafsız kalması şartı ile Osmanlıya bazı tekliflerde bulundular. Bunlar;

1. Kapitülasyonların kaldırılması,
2. Dış borçların silinmesi,
3. Her türlü ekonomik yardımın yapılmasıydı.

Osmanlı yönetimi bu teklifleri kabul etmedi. Osmanlı Devleti savaş başladığında tarafsızlığını ilan etmekle beraber Almanya'nın artan baskıları Osmanlı Devleti'ni savaşa sürekleyecektir. Bunu özellikle Avusturya- Macaristan istiyordu. Zira Osmanlı Devleti savaşa girerse, Kafkas Cephesi'nde Rus kuvvetlerini üzerine çekeceğinden Almanya ve Avusturya- Macaristan'ın yükü hafifleyecekti. Tam bu sırada İngiliz donanmasının takibine uğrayan iki Alman savaş gemisi Goben ve Brestlav 11 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı topraklarına sığındı. Tarafsız bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin bu gemilerin silahlarını alması ve mürettebatını da göz altına alması gerekiyordu. Oysa Osmanlı Devleti adamları bu gemileri satın alarak isimlerini Yavuz ve Midilli olarak değiştirmişler ve Osmanlı donanmasına kattıklarını ilan etmişlerdir. Gemi komutanı Amiral Şuon Osmanlı donanmasının başına getirildi. Enver Paşa'nın emriyle 29-30 Ekim 1914 gecesini Amiral Şuon

Osmanlı donanmasını alarak Karadeniz'e çıktı ve Rusya'nın Odessa ve Sivastopol limanlarını bombaladı. Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı Devleti de bu savaş ilanına 14 Kasım'da yayınladığı Cihat Beyannamesiyle karşılık verdi. Böylece Osmanlı Devleti bir oldu bitti ile savaşa resmen katılmış oluyordu.

Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Almanya'nın yükü hafiflemiş ve savaş geniş bir alana yayılmıştır. Osmanlı Devleti bir çok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı hareket planının temelini, İttifak Devletleri'nin Avrupa'daki yükünü hafifletmek oluşturmuyordu. Bunun için Romanya ve Bulgaristan bölgelerinde Karadeniz'e çıkılacak, Kafkasya'da Ruslar, Süveyş'te İngilizler meşgul edilecekti. Böylece bir yandan Almanya ve Avusturya'nın savaş yükü hafiflerken, bir yandan da İngiltere'nin Hindistan ile olan deniz yolu bağlantısına engel olunacak ve güneydeki zengin petrolerden İttifak Devletleri'nin yararlanması sağlanacaktı. Ayrıca Osmanlı Devleti Kafkaslar veya İran üzerinden Orta- Asya'ya geçerek büyük bir Turan imparatorluğu kurarken; Mısır, Filistin ve Suriye üzerinde Osmanlı nüfuzu yeniden kurulacaktı.

a. Taarruz Cepheleri:

1. Kafkas Cephesi:

Osmanlının ilk açılan ve ilk kapanan cephesidir. Bu cephenin açılmasının amaçları: - Rusya esareti altındaki Türkleri birleştirmek (Enver Paşa'nın Turancılık ideali), - Bakü petrolerinin denetimini ele geçirmek, - Güney Kafkasya ve Kuzey İran'a girip Rusya'yı arkadan çevirmek düşüncesi olmuştur.

Kafkas Cephesi'nde savaşlar 1 Kasım 1914'de Rus saldırısıyla başladı. Bu taarruz Türk ordusu tarafından başarı ile durduruldu. Rusların bölgede fazla kuvvetlerinin olmaması Enver Paşa'ya Kafkasları zabdetme ümidi verdi. Ancak Aralık ayındaki soğuk kış şartları hesap edilemedi. Askerin yazlık kıyafetleri ile yoğun kış şartlarının olduğu bölgede taarruz emrinin doğru olmadığını düşünen ve ilkbaharın gelmesinin beklenmesini savunan III. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşave 9. ve 10. Kolordu komutanlarının istifasına rağmen; Limon Von Sanders'in desteklediği ve Enver Paşa'nın bizzat komuta ettiği taarruz acı bir şekilde sonuçlandı. 90 bin kişilik ordudan 12 bin kişi geri çekilebildi. Önemli bir kısmı donarak öldü. Birliklerini kaybedenlerden bir kısmı Ermeni çetelerince katledildi. Bir kısmı da Ruslar tarafından tutsak edildi. Bu olayı fırsat bilen Ruslar saldırıya geçerek Van, Muş ve Bitlis'i işgal ettiler. Karadeniz'de bulunan Rus donanmasından dolayı bölgeye destek gönderilemedi. 1916 yılında ileri harekate devam eden Rusların Erzurum, Erzincan ve Trabzon'u işgal etmeleri üzerine bölgeye sevk edilen 16. Kolordu komutanı M. Kemal Paşa, Muş ve Bitlis'i geri aldı.

Çanakkale Cephesinden beklediği yardımı alamayan Rus Çarlığı 1917'de çıkan Bolşevik İhtilaliyle savaştan çekildi. 1918 Mart'ın da Kazım Karabekir Erzurum ve Erzincan'ı düşman işgalinden kurtardı. Rusya 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litowsk Antlaşması ile savaştan çekildi.

- Brest - Litowsk Antlaşması (3 Mart 1918)

1. Kafkas cephesi resmen kapandı.
2. 1878 Berlin Antlaşması ile Rusya'ya bırakılmış olan Kars, Ardahan ve Batum (Evliye-i Selase) ve Doğu Anadolu geri alındı.

- Tehcir (Göç) Kanunu:

Rus işgaliyle birlikte Ermeniler, Doğu Anadolu'da katliama giriştiler. Osmanlı hükümeti bu katliamı önlemek için 27 Mayıs 1915'te Tehcir Kanununu çıkararak bölgede olaylara karışan Ermenileri Suriye dolaylarında zorunlu göçe tabi tutmuştur.

2. Kanal Cephesi:

Almanların isteğiyle açılan bu cephede; Osmanlı Devleti'nin amacı: Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek ve Mısır'ı geri almaktır. Almanya'nın amacı ise, İngiltere'nin sömürgeleri ile bağlantısını kesmektir. 1915 yılından itibaren Osmanlı ordusu Süveyş Kanalı üzerine iki sefer düzenledi ancak başarılı olamadı. Karşı taarruza geçen İngilizler Sina yarımadasını ele geçirip, Gazze ve Kudüs'ü ele geçirdiler.

b. Savunma Cepheleeri

1. Filistin- Suriye Cephesi:

Bu cepheyi İngilizler açmıştır. Osmanlı ordusu burada İngiliz, Fransız, İtalyan, Arap ve sömürge askerlerine karşı savaşmıştır. Bölgede 4. , 7. Ve 8. Ordu kuvvetleri bulunmaktaydı. 7. Ordu komutanı M. Kemal İngilizler karşısında ordusunun yok olmaması için Halep'e kadar kademeli olarak geri çekildi. İngilizler Araplarla birlikte Halep'in kuzeyinde bulunan 7. Ordu'ya saldırmışlarsa da başarısız olmuşlardır. Bu zafer bölgesel de olsa Filistin cephesinde kazanılan son Türk zaferidir. İngilizler Hicaz bölgesinde bir isyan çıkarmışlar, Osmanlı yönetimi bu isyanı bastıramamış, böylece Hicaz Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır. Bu cephede yapılan savaşlarda Osmanlı ordusu başarılı olamamış, Suriye, Filistin, Lübnan, Ürdün, Yemen ve Hicaz toprakları kaybedilmiştir.

* Halifeliğin, diğer Müslümanlar üzerinde etkisinin olmadığı bu cephede yaşanan olaylar sonucunda anlaşılmıştır. Böylece I. Dünya Savaşı ile İslamcılık akımı da önem kaybetmiştir.

2. Irak Cephesi:

Bu cepheyi açan İngilizlerin amaçları şunlardır:

1. Karadan Rusya ile bağlantı kurmak ve yardım ulaştırmak,
2. Irak petrollerini ele geçirmek.
3. Afrika ve Hindistan yollarının güvenliğini sağlamak.
4. Bölgedeki Osmanlı hakimiyetine son vermek.

Kut'ül-Amare bölgesine gelen İngiliz birlikleri buradaki Türk kuvvetleri tarafından mağlup edilmiş ve 18 bin kişilik İngiliz birliği başlarındaki komutanları General Towsend'la birlikte esir alınmıştır. Enver Paşa Almanya'nın isteği üzerine İran'da bulunan Rus kuvvetlerini temizlemek üzere buradaki kuvvetleri İran'a göndermiştir. İngiltere ise bölgedeki kuvvetlerini takviye ederek harekete geçmiş ve 1917'de Bağdat'ı ele geçirmiştir. Mondros Anlaşmasının imzalandığı gün Musul ile Kerkük dışındaki bütün Irak toprakları elden çıkmıştı. Musul ise Türk birlikleri tarafından savunulmaktaydı.

3. Çanakkale Cephesi :

Şanlı Türk tarihinin kahramanlık destanlarından biri olan Çanakkale Savaşları I. Dünya Savaşında ayrı bir öneme sahiptir. İtilaf devletlerinin Çanakkale Cephesini açmalarının nedenleri şunlardır:

- Rusya'ya askeri ve teknik yardımları götürmek, karşılığında Rusya'nın buğdayından faydalanmak,
- Balkanlarda yeni bir cephe açarak Almanları kısıkaç altına almak,
- İstanbul ve boğazları ele geçirerek Osmanlı Devleti'ne son vermek,
- Savaşı kısa sürede bitirmek,
- Henüz daha savaşa katılmamış olan tarafsız Balkan Devletlerini yanlarında savaşa sokmak.

İtilaf devletleri 1914 yılının sonlarına doğru Çanakkale Boğazı önüne büyük kuvvetler yığdılar. Düşman güçleri önce denizden saldırıya geçip, Boğazı zorlayarak Marmaraya girmek istedi. Bu saldırı güçlü bir direnmeyle püskürtüldü. Düşman 3'ü zırhlı olmak üzere 9 büyük savaş gemisini kaybetti. Denizden başarılı olamayınca karadan Gelibolu Yarımadası'na asker çıkardılar. Düşman askerleri yoğun direnme karşısında ancak kıyıda tutunabildiler. Kara savaşlarında özellikle 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Anafartalar, Conkbayır, Kireçtepe ve Arıburnu'nda önemli başarılar kazandı. Çanakkale'yi geçemeyeceklerini anlayan İtilaf Devletleri 9 Ocak 1916'da bölgeden çekilmek zorunda kaldılar.

Çanakkale Savaşlarına, 400 bin İngiliz, 80 bin Fransız olmak üzere yarım milyona yakın düşman askeri; 350 bin kadar da Türk askeri katıldı. Düşman 50 bine yakın kayıp ve esir verdi. Yaralılarla birlikte düşmanın kaybı 200- 250 bin, Türk ordusunun ki ise yaklaşık 300 bin kişi olduğu şeklinde bilgiler kitaplarda yer almakta ise de bu rakamların kesin rakamlar olduğunu söylemek elbette mümkün değildir.

Buradaki muharebeler esnasında M. Kemal askerlerine şu emri vermişti. “Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum”. Bu cephedeki başarılarından dolayı Anafartalar Kahramanı adı verilen M. Kemal önce albaylığa daha sonra generalliğe yükseltilmiştir.

Şekil 3. I. Dünya Savaşı'nda

- Çanakkale Savaşlarının Sonuçları;

1. I. Dünya savaşının süresi en az iki (bazı kaynaklara ve İngiliz belgelerine göre en az üç) yıl uzadı.
2. Müttefiklerinden yardım alamayan Rusya' da Bolşevik İhtilali çıktı ve Rus Çarlığı'nın yıkılışı hızlandı.
3. Bulgaristan İttifak Devletlerine katıldı.
4. Mustafa Kemal Çanakkale Savaşlarında kendini göstererek gelecekte Türk Milli mücadelesinin lideri oldu.

5. Yarım milyon insan hayatını kaybetti.
6. Çanakkale zaferi Türk Milletine inanç ve güven aşıladı ve daha sonra Anadolu da Kuva-yı Milliye ruhunun oluşmasında da etkili oldu.
7. İngiltere ve müttefiklerinin dünyada ve sömürgelerinde prestiji sarsılırken, Türklerin Türk ve İslam Dünyasında prestijleri arttı.
8. Çanakkale Savaşları'nda eğitilmiş binlerce gencin kaybedilmesi gelecekte ülkenin sosyo- politik yapısını da olumsuz etkilemiştir. Atatürk bu gerçeği “ biz Çanakkaleye bir Darülfünun gömdük” sözleriyle ifade edecektir.

c. Savunma Cepheleri

Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında , müttefiklerine yardım amacıyla katıldığı bazı cepheler vardır. Bunlar özellikle Balkanlarda açılan cephelerdir:

- Galiçya,
- Makedonya,
- Romanya cepheleri bunlar arasında sayılabilir.